

र १५ वर्षीय
प्रतीक चौधरी
रहेका छन् ।
‘साथीहरूको
मर्दिन मनाउ गएको थियो ।
नुहाउने क्रममा उनीहरू हात
तर्न खोज्दा ४ जना गहिरो
फसे । हात छुटेपछि अन्य
उनीहरूसँगै गएका १७ वर्षीय नवीन
डडाल, १७ वर्षीय युवराज कुवर
र १७ वर्षीय आकाश मल्ल भने
सकुशल रहेका छन् । मृतकहरूमध्ये
तीन जना वाल्मीकि इन्टरनेशनल
स्कूल र एक जना म्यालेक्स स्कूलमा
कक्षा ११ मा अध्ययनरत रहेको
प्रहरीले जनाएको छ । घटनापछि
स्थानीय शोकमा डुबेका छन् ।

नव सञ्चार गृह प्रा.लि.द्वारा प्रकाशित तथा नव सञ्चार अफसेटमा मुद्रित । कार्यालय : भद्रपुर बस स्टेण्ड पश्चिम, गजुरमुखीटोल, बिर्तामोड (झापा) । फोन नं.: ०२३-५४३८२० । ईमेल : pratidin65@gmail.com । अध्यक्ष : युवराज दाहाल । सम्पादक : इन्द्रसिंह राजवंशी

सम्पादकीय

इम्बोस्ड असहज नबनोस्

अहिले इम्बोस्ड नम्बरकोआतंक छ । सवारीसाधनमा लगाइने उच्च प्रविधियुक्त सुरक्षित नम्बर प्लेटको नाम हो इम्बोस्ड नम्बर । यो नम्बरका निम्ति भन्डै एक दशकदेखि प्रयास जारी छ । नौ वर्षसम्म सम्पादन हुन नसकेको यो कार्यलाई असोज १ गतेबाट अनिवार्य लागु हुने भनिएको छ । सेवाग्राही भने यो सूचनाले अन्तालिएका छन् ।

यातायात क्षेत्र प्रदेश सरकारको मातहतमा छ । सात प्रदेशका सबै यातायात कार्यालयमा इम्बोस्ड नम्बर प्लेट माग छ तर काठमाडौँमा रहेको यातायात व्यवस्था विभागले नम्बर प्लेट उपलब्ध गराइरहेको छ । कार्यालयमा स्थान अभाव छ । यो नम्बर लिनु आफैँमा भन्फटिलो छ । लामो रुट पार गर्नु पर्छ । सेवाग्राहीले सजिलै यो नम्बर पाउने अवस्था देखिएको छैन । धेरै पर्खनुपर्ने छ । समयको व्यवस्थापन कसरी गर्ने ? असोज १ गते आउन अब तीन साता पनि छैन । कतिपय प्रदेशमा तयारीसमेत भएको छैन । कोशी, मधेश र सुदूरपश्चिम प्रदेशमा तयारीसमेत पूरा नभएको देखिएको छ । हेटौँडा, सुर्खेत, बुटवल, नेपालगन्ज र पोखराका कार्यालय तयारी भनिए पनि सेवाग्राहीले सहज अनुभूति गर्न सकेका छैनन् । राजधानी उपत्यकामा पनि सहज छैन । काठमाडौँमा दुईपाेका लागि गुर्जुधारा, चारपाेका लागि एकान्तकुना र सवारी परीक्षण कार्यालय टेकुमा तोकिएको छ । यातायात व्यवसायी अब फेरि सेवाग्राहीले सास्ती पाउने अवस्था आएको बताउन थालेका छन् । नेपाल यातायात व्यवसायी राष्ट्रिय महासङ्घका वरिष्ठ उपाध्यक्ष सरोज सिटौलाको अनुभव यहाँ उपयोगी हुन सक्छ । उहाँ भन्नुहुन्छ, “अहिले पनि ३० लाख लाइसेन्सका सेवाग्राहीले सास्ती भोगेका छन् । त्यस्तै हुन सक्छ यो पनि । इम्बोस्ड नम्बरमा हाम्रो विरोध होइन तर सरकारको काम गर्ने तरिका नहँदा धेरै दुःख पाएका छन् ।” असोज १ देखि नै कार्यान्वयनमा गर्ने किन भनियो । केही समयपछि लागु गर्ने र नम्बर दिन प्रक्रिया सरलीकृत गरेको भए उचित हुने थियो ।

भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालयमा मन्त्री देवेन्द्र दाहालको अध्यक्षतामा साउन २० गते बसेको विषयगत समितिको बैठकले २०८२ असोज १ देखि इम्बोस्ड नम्बर प्लेट अनिवार्य गर्ने निर्णय गरेको थियो । इम्बोस्ड नम्बर प्लेट निमाेणका लागि प्रयास पुरानै हो । २०७३ जेठमा पाँच वर्षमा २५ लाख इम्बोस्ड नम्बर वितरण गर्ने गरी चार अबं ६७ करोड रुपियाँमा सम्भौता भएको थियो । २०८० मङ्सिरसम्म २५ लाख नम्बर प्लेट जडान गर्ने गरी सम्भौता भयो । हालसम्म करिब ८८ हजार नम्बर प्लेट मात्र जडान भएका छन् । हाल विभागसँग १६ लाखभन्दा धेरै प्लेट बाँकी नै छन् । सरकारी संरचनाले कुनै काम लागु गर्दा पूरा तयारी गर्नु पर्छ । सेवाग्राहीलाई मर्का पर्न दिनु हुन्न । इम्बोस्ड नम्बर दिएर राजस्व उठाउने लक्ष्य पनि हुन सक्छ । सरकारले आवश्यक संचरतासहित गर्नुपर्ने तयारी पूरा नगरी कर उठाउनकै लागि अनिवार्य गरेकाले सफल हुन गाह्रो हुने सेवाग्राहीको गुनासोलाई अन्यथा भन्न मिल्दैन ।

• दीपक अधिकारी

नेपालको संविधानको भाग-५ धारा ५६ मा संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको मूल संरचना संघ, प्रदेश र स्थानीय तह हुने छ भनी किटान गरिएको छ । संविधान अनुसार तिने तहका सरकारले राज्यशाक्तिको प्रयोग गर्दा संविधान तथा कानुनबमोजिम नेपालको स्वतन्त्रता, अखण्डता, स्वाधीनता, राष्ट्रिय हित, सर्वाङ्गीण विकास, बहुदलीय प्रतिस्पर्धात्मक शासन व्यवस्था, लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक संघीय शासन प्रणाली, मानव अधिकार तथा मौलिक हक, कानुनी राज्य, शक्ति पृथकीकरण र नियन्त्रण तथा सन्तुलन, बहुलता र समानतामा आधारित समतामूलक समाज, समावेशी प्रतिनिधित्व र पहिचानको संरक्षण गर्ने छन् भनी बहुसरकारमा आधारित एकीकृत तथा एउटा संविधानको मर्मलाई आत्मसात् गरेको छ । साथै तिने तहका सरकारले सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयको सिद्धान्तमा रहेर शासन सञ्चालन गर्नसमेत मार्गनिर्देश गरेको छ ।

संविधानको अनुसूची-५ मा संघको अधिकार सूची, अनुसूची-६ मा प्रदेशको अधिकार सूची, अनुसूची-७ मा संघ र प्रदेशको साझा अधिकार सूची, अनुसूची ८ मा स्थानीय तहको अधिकारको सूची र अनुसूची-९ मा संघ, प्रदेश र यस स्थानीय तहको साझा अधिकार सूची उल्लेख छ । संविधानले प्रदान गरेका यी राज्यशाक्तिको प्रयोग गर्दा माथि उल्लिखित विषयमा उल्लेखित विषयलाई आत्मसात् गरी शासन सञ्चालन गर्नु संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका सरकारको कर्तव्य हुन आउँछ । यस लेखमा संघीय सरकारबाट सिर्जना गरिएको घर बहालकरको विवाद र सो विवादको निरूपणका लागि संवत् २०८२ जेठ २० गते सर्वोच्च अदालतबाट भएको फैसला सम्बन्धमा संक्षेपमा चर्चा गरिएको छ ।

के हो विवादको विषय ?

स्थानीय तहहरूले स्थानीय तहको निर्वाचन, २०७४ अगाडि स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ कार्यान्वयनमा हँदाको अवस्थामा समेत करदातासँग बहाल कर लिँदै आएका थिए । २०७२ मा जारी भएको संविधानको धारा ६० मा ‘स्थानीय तहले आफ्नो आर्थिक अधिकार क्षेत्रभित्रको विषयमा कर लगाउन र राजस्व उठाउन सक्ने छ’ भन्ने व्यवस्था छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ५७ मा गाउँपालिका वा

नगरपालिकाको आफ्नो क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले भवन, घर, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, छप्पर, कारखाना, जग्गा वा पोखरी पूरै वा आंशिक तवरले बहालमा दिएकोमा गाउँपालिका वा नगरपालिकाले त्यस्तोमा बहाल कर लाग्ने व्यवस्था छ ।

संविधानको धारा २२६ को उपधारा (१) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा १०२ बमोजिम पालिकाहरूले आफ्नै राजस्व ऐन तथा सालबसाली आर्थिक ऐन जारी गरी बहाल कर असुल गर्न सक्नेसमेत कानुनी व्यवस्था छ । संविधानको अनुसूची-८ मा स्पष्ट रूपमा बहाल कर स्थानीय तहको एकल अधिकारको सूचीमा रहेको तथ्यलाई बेवास्ता गरी संघको अधिकार सूची रहेको अनुसूची-५ मा कहँकतै बहाल कर भन्ने शब्दावलीसमेत उल्लेख छैन तर पनि प्राकृतिक व्यक्तिको बहाल कर स्थानीय सरकारको अधिकारको विषय र संस्थागत बहाल कर संघीय सरकारको विषय रहेको भनी जिकिर गरी स्थानीय तहको एकल अधिकारलाई कुण्ठित गरी लामो समयदेखि संस्थागत बहाल करको नाममा अर्थ मन्त्रालयबाट स्थानीय तहको करको अधिकार वञ्चित गर्दै मन्त्रीपरिषद्को निर्णयका आधारमा भनी बहाल कर उठाउँदै आइरहेको छ ।

न्यायिक निरूपणका विषय

सहरी क्षेत्रमा अन्तरिक राजस्व कार्यालयले २०५८ सालको आयकर ऐन देखाउँदै संस्थागत आयकर उठाउँदै आइरह्यो । तत्कालीन समयमा विराटनगर महानगरपालिकाको अन्तिम लेखापरीक्षण हुँदा ‘विराटनगरमा ठुला ठुला मल, व्यापारिक संस्था, हवाई कम्पनीका भवन छन् तर महानगरले घर बहालकर लिन सकेको छैन’ भन्नेर बहाल कर सम्बन्धमा कैफियत औँल्याइयो । संविधान र ऐनले घर बहालकर उठाउने र प्रयोग गर्ने पूर्ण अधिकार स्थानीय सरकारलाई दिएको भए पनि संघीय सरकारले त्यसैमा आँखा गाडेपछि आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्र रहेको आम्दानीको प्रमुख स्रोत नै गुमेको महसुस गरी उक्त विवादको विषय लिएर विराटनगर महानगरपालिका उच्च अदालतमा रिट निवेदन लिएर पुग्यो तर विराटनगर उच्च अदालतले संघीय सरकारको निर्णयलाई नै सरर गरेपछि उक्त मुद्दामा उच्च अदालतको फैसलामा चित्त नबुझी विराटनगर महानगरपालिका सर्वोच्च अदालतमा पुनः रिट दायर गर्न पुगुभयो । सो मुद्दाको अन्तिम सुनुवाइ गर्दै २०८२ जेठ २० गते सर्वोच्च अदालतको संयुक्त इजलासबाट संविधान र कानुनी व्यवस्थाबमोजिम घर बहालकर (संस्थागत आयवापतको) मा प्राकृतिक व्यक्तिको आयवापतको) मा स्थानीय तहको अधिकार रहेको देखिँदा उक्त करहरू सङ्कलन गर्न स्थानीय तहलाई कुनै पनि अवरोध नगर्नु नगराउनु भनी विपक्षीको नाममा परमादेश

जारी भएको छ ।

अदालतले लिएको आधार

संविधानको धारा ५६ ले संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको मूल संरचना संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहको हुने, राज्यशाक्तिको प्रयोग संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले संविधान तथा कानुनबमोजिम गर्ने उल्लेख छ । यस्तै धारा ५७ मा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकार संविधानको अनुसूचीमा उल्लिखित विषयमा निहित हुने र धारा ५९ मा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले आफ्नो अधिकारभित्रको आर्थिक अधिकारसम्बन्धी विषयमा कानुन बनाउन र त्यसको कार्यान्वयन गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ । साथै संविधानको धारा २३२ ले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहभित्रको सम्बन्ध सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयको सिद्धान्तमा आधारित हुने व्यवस्था गरेको, संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारलाई अनुसूचीमा स्पष्ट व्यवस्था गरेको हुँदा एकल अधिकारको सूचीमा रहेका अधिकारको प्रयोग गर्नका लागि सम्बन्धित संघीय इकाई स्वतन्त्र र स्वायत्त रहने परिकल्पना गरिएको छ ।

स्थानीय जनताले स्थानीय स्रोतसाधनको उपयोग, परिचालन र वित्तीय स्वायत्तताको सुनिश्चितता गर्न संविधानको अनुसूची-८ मा रहेको एकल अधिकारको सूचीमा रहेको क्रम संह्या ४ मा स्थानीय कर अन्तर्गत घर बहालकरसमेतका कर स्थानीय तहको एकल अधिकारको सूचीमा समावेश गरेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ५७ मा ‘घर जग्गा बहाल कर गाउँपालिका वा नगरपालिकाको क्षेत्रभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले भवन, पसल, ग्यारेज, वर्कसप, गोदाम, टहरा, सेड, छप्पर, कारखाना, जग्गा वा पोखरी पूरै वा आंशिक तवरले बहालमा दिएकोमा गाउँपालिका वा नगरपालिकाले त्यस्तो बहाल रकममा बहाल कर लगाउने छ’ भन्ने कानुनी व्यवस्था रहेकाले प्राकृतिक व्यक्तबाट मात्र घर बहालकर उठाउने नभनी कानुनी व्यक्ति वा संस्थाबाट समेत बहालकर उठाउन पाउने व्यवस्था स्थानीय तहलाई छ । यो कानुनी व्यवस्थाले प्राकृतिक व्यक्तबाट मात्र घर बहालकर उठाउने नभनी कानुनी व्यक्ति वा संस्थाबाट समेत बहालकर उठाउन पाउने व्यवस्था स्थानीय तहलाई प्रदान गरिएको छ ।

नेपाल सरकार, प्रदेश तथा स्थानीय तहको राजस्वको अधिकार, राजस्व बाँडफाँट, अनुदान, ऋण, बजेट, व्यवस्थापन, सार्वजनिक खर्च तथा वित्तीय अनुशासन सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गर्न जारी भएको अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को अनुसूची १ मा नेपाल सरकारले लगाउन

सक्ने कर तथा गैरकरसम्बन्धी व्यवस्था भएकोमा सोही अनुसूचीको (क) (४) र (५) मा संस्थागत आयकर र व्यक्तिगत आय कर उल्लेख भएको र सोही ऐनको अनुसूची-३ मा स्थानीय तहले लगाउन सक्ने कर तथा गैरकरसम्बन्धी व्यवस्था भएकोमा सोही अनुसूचीको (क)(२) मा घर बहाल कर उल्लेख भई घर बहाल कर स्थानीय तहले नै लगाउन सक्ने स्पष्ट छ ।

अनुसूची-८ को क्रम संह्या चारमा स्पष्ट रूपमा बहाल कर स्थानीय तहको एकल अधिकार सूचीमा रहेको देखिन्छ भने संघको अधिकार सूची रहेको अनुसूची-५ मा कहँकतै बहाल कर भन्ने शब्दावलीसमेत उल्लेख भएको छैन । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ५७ र अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को अनुसूची ३(क) (२) ले पनि बहाल करमा स्थानीय तहको अधिकारको सुनिश्चतता गरेको पाइन्छ । प्राकृतिक व्यक्तिको बहाल कर स्थानीय सरकारको अधिकारको विषय र संस्थागत बहाल कर संघीय सरकारको अधिकारको विषय मिल्दो नभई घरबहालसम्बन्धी अधिकार स्थानीय तहको एकल अधिकारको विषय रहेको व्योहोरा किटानीसाथ उल्लेख गरिएको छ ।

आयकर ऐन, २०५८ को दफा ८८ को उपदफा १ को देहाय खण्ड (ख) मा प्राकृतिक व्यक्तिले घर बहालबापत प्राप्त गरेको रकममा कर कट्टा गर्नुपर्ने छैन भनी यसलाई आयकर तिर्नुपर्ने आय अन्तर्गत नै राखी संस्थागत बहाल आयलाई मात्र आय तिर्नुपर्ने आय अन्तर्गत राखी सोही अनुसार मात्र कर उठाउँदै आइरहेकोमा आयकर ऐनमा स्पष्ट रूपमा संस्थागत बहाल कर संचले उठाउन पाउनेसम्बन्धी व्यवस्था रहेको पाईंदैन । यसबाट आयकर ऐनको दफा-८८ को उपदफा १ को देहाय (ख) मा रहेको प्राकृतिक व्यक्तिले घर बहाल करबापत प्राप्त रकमलाई आय अन्तर्गत नराखेको कारण संस्थागत बहाल करको रकम आयकर ऐनबमोजिम संचले उठाउन पाउने भन्ने जिकिर तर्कसन्न नभएको कुरा फैसलामा स्पष्ट गरिएको छ ।

संविधानको प्रस्तावनाले नै संविधान सर्वोच्च कानुन रहेको स्वीकार गरी संविधानको धारा १ मा ‘यो संविधान नेपालको मूल कानुन हो । यो संविधानमा बाभिर्ने कानुन बाभिएको हदसम्म अमान्य हुने छ’ भन्ने व्यवस्था छ । यसबाट संविधानमा उल्लिखित व्यवस्थालाई अन्य कानुन वा निर्णयबाट फरक पार्ने वा तोडमोड गर्ने गरी भएका व्यवस्था संविधान विधिन्न बाली उत्पादन गर्न सकिने देखिँदैन । संविधानको धारा ७५ मा नेपालको कार्यकारिणी अधिकार यो संविधान र कानुनबमोजिम मन्त्रीपरिषदा निहित हुने छ’ भन्ने व्यवस्था छ । मन्त्रीपरिषद् को निर्णय पनि संविधान र कानुनको सीमाभित्र

रहुनुपर्ने हुँदा संविधानको अनुसूचीमा उल्लेख भएको संघीय एकाइका एकल अधिकारका सूचीमा उल्लिखित अधिकारका विषयमा संघीय एकाइ स्वायत्त हुन सक्ने संवैधानिक व्यवस्था रहरहेको अवस्थामा संविधान र कानुनले नै घर बहालकरको अधिकार स्थानीय तहमा रहने गरी स्पष्ट व्यवस्था गरेको देखिँदा उक्त व्यवस्थाविपरीत कुनै पनि कानुन निर्माण हुन वा कुनै निर्णय हुन सक्ने देखिँदैन । त्यस्तो कानुन बनेमा वा निर्माण भइहालेको खण्डमा संविधानको धारा १ मा उल्लिखित व्यवस्थाविपरीत हुन जान्छ । तसर्थ कानुनबमोजिम घर बहाल कर स्थानीय तहको अधिकारको विषय रहेको तथ्य स्थापित भइसकेको हुँदा नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐनको मर्म र भावनाविपरीत देखिएको भन्दै सर्वोच्च अदालतले बदर गरिएको छ ।

स्थानीय तहलाई अधिकार

कानुनबमोजिम घर बहाल कर स्थानीय तहको अधिकारको विषय रहेको तथ्य स्थापित भइसकेको हुँदा नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐनको मर्म र भावनाविपरीत देखिएको भन्दै सर्वोच्चले नेपाल सरकार मन्त्रीपरिषद्बाट मिति २०७४ चैत १२ मा भएको निर्णयका आधारमा भए गरेका कामकारबाहीलाई अमान्य घोषणा गरिदिएको छ । साथै संविधान र आय अन्तर्गत नै राखी संस्थागत बहाल आयलाई मात्र आय तिर्नुपर्ने आय अन्तर्गत राखी सोही अनुसार मात्र कर उठाउँदै आइरहेकोमा आयकर ऐनमा स्पष्ट रूपमा संस्थागत बहाल कर संचले उठाउन पाउनेसम्बन्धी व्यवस्था रहेको पाईंदैन । यसबाट आयकर ऐनको दफा-८८ को उपदफा १ को देहाय (ख) मा रहेको प्राकृतिक व्यक्तिले घर बहाल करबापत प्राप्त रकमलाई आय अन्तर्गत नराखेको कारण संस्थागत बहाल करको रकम आयकर ऐनबमोजिम संचले उठाउन पाउने भन्ने जिकिर तर्कसन्न नभएको कुरा फैसलामा स्पष्ट गरिएको छ । संसद्ले बनाएको कुनै पनि ऐन, कानुनले समर्थन गरेको पनि नदेखिएको विषयलाई सर्वोच्च अदालतले आधार मानेको छ ।

हामी संघीयताको सुरुवाती अवस्थामै छौं । नेपालको संघीयतालाई सहकारितामूलक संघीयताको रूपमा संविधानले परिकल्पना गरेको अवस्थामा तीन तहका संघीय एकाइबिच सहकारिता, समन्वय र सहअस्तित्वको सिद्धान्तबमोजिम अन्तरसम्बन्ध रहने संवैधानिक मूल मर्मलाई आत्मसात् गर्दै अगाडि बढ्नेसमेत सर्वोच्च अदालतको मनसाय देखिन्छ ।

Pratidin National Daily

प्रतिदिन

**तपाईं जहाँ भएपनि
प्रतिदिन दैनिक तपाईंसँगै**

ताजा र विश्वसनीय खबरको लागि

लगइन गर्नुहोस्

www.pratidindaily.com

• केबी बस्नेत

नेपाल विश्वका कम भूमि भएका देशमध्ये एक हो । खेतीयोग्य भूमि कम छ । जहाँ वर्षायाममा पहाडबाट बगेर आएको बलौटे माटो तराईको मलिला खेतीयोग्य जग्गामा जम्मा भई खाद्यान तथा अन्य बालीको उत्पादनमा नकारात्मक प्रभाव परेको छ । रासायनिक मलको अधिकतम प्रयोग, पिएच भ्यालु र पोटासमा देखिएको कमीले धेरै ठाउँको माटोको उर्वराशक्ति घट्दै गएको तथ्य यहाँको कृषि विभागले सार्वजनिक गरेको तथ्याङ्कमा उल्लेख छ । जसबाट यहाँका कृषि उपजको परिमाण भविष्यमा न्यून हुने सम्भावना छ ।

वस्तुलाई यहाँको खेतीयोग्य जग्गाको माटोको ढिजिटल नक्साङ्कनमा खेतीयोग्य जमिनको ५०/५५ प्रतिशत माटो अम्लीय, चार/पाँच प्रतिशत क्षारीय र ४० प्रतिशत तटस्थ देखिन्छ । माटोको उर्वराशक्ति

कृषि प्रणालीमा परिवर्तनको खोजी

बर्सेन क्षेत्र हुँदै जाँदा भविष्यमा यहाँको कृषि प्रणालीमा गम्भीर सङ्कट नआउला भन्न सकिँदैन । केही दशकअधिसम्म नेपालबाट अन्य देशमा खाद्यान आयात गरिन्थ्यो । परन्तु, केही वर्षयता यहाँ खाद्यानलगायत धेरै जसो कृषिजन्य वस्तु निरन्तर रूपले आयात गर्न थालिएको छ । जुन कृषि उत्पादनको कमीले गर्दा हो ।

नेपाल व्यापार एकीकृत रणनीतिमा यहाँका निर्यातयोग्य वस्तु अधिकांश कृषिजन्य छन् तर नेपाल सरकारले उक्त वस्तुहरूको स्वदेशमै उत्पादन गर्न उपयुक्त ध्यान नदिएकाले यहाँ खाद्यान तथा अन्य कृषि उपजहरूको उत्पादन अपेक्षित रूपमा बढ्न सकेन । आगामी दिनमा यहाँ खाद्यान तथा अन्य कृषि उपजको उत्पादन अभिवृद्धि गर्न रणनीति बनाई कार्यान्वयन गर्न आवश्यक छ । यसका लागि एकतर्फ यहाँका कृषकलाई आवश्यक कर्जा प्रदान गर्न आवश्यक छ भने अर्कोतर्फ उनीहरूको विभिन्न बालीको विमा गर्न उतिकै जरुरी छ ।

नेपालका भन्डै दुई तिहाइ जनता कृषिमा आश्रित छन् । हालसम्म पनि यहाँ परम्परागत खेती प्रणाली अपनाउनाले माग अनुरूप कृषि

उत्पादन गर्न सकिएको छैन । यो देश प्रत्येक वर्ष आयातमुखी बन्दै गएको छ । नेपालको समथर भूभागमा यान्त्रीकरण गर्न सकिन्छ । यसबाट श्रमको किफाइट भई कृषि उत्पादन पनि बढाउन सकिन्छ । यहाँको पहाडी र हिमाली क्षेत्रमा सुधारिएका कृषि औजार प्रयोग गरी कृषि उत्पादन बढाउन सकिन्छ । यद्यपि, यस सम्बन्धमा सम्बन्धित पक्षको ध्यानकष्ट हुन सकेको छैन र नेपाल कृषि उत्पादनका लागि आत्मनिर्भर हुन सकेको छैन । नेपाल जलभण्डार हो । जसबाट जलविद्युत् र हाइड्रोजन ऊर्जा मात्र उत्पादन नभई गुरिया पनि उत्पादन गर्न सकिन्छ । जसको उपयुक्त प्रयोगबाट कृषि उत्पादन वृद्धि गरी आत्मनिर्भर हुन सकिन्छ ।

नेपालको विविध भूबनोट, जातजाति, भाषाभाषी, रहनसहन, धर्म र संस्कृति यहाँ विद्यमान कृषिसँग आबद्ध छन्, यहाँको भन्डै दुई तिहाइ जनसङ्ख्या उक्त क्षेत्रमा आश्रित भए पनि आवश्यकता अनुसार कृषि उत्पादन गर्न सकिएको छैन । फलतः यो देश दिनदिनै आयातमुखी हुँदै गएको छ । विगतमा नेपालको प्रमुख आयस्रोत बनेको कृषि पेसा हाल धरासायी हुने अवस्थामा छ । युवाको बढ्दो विदेश पलायन, कृषकलाई उत्साहित बनाउने किसिमका योजना निर्माण गरी

कार्यान्वयन गर्न नसक्नु र विकट भूबनोटको कारण यहाँ यस्तो अवस्था सिर्जना भएको हो । नेपालमा कृषि उत्पादन वृद्धि, गरिबी न्यूनीकरण र कुल गार्हस्थ्य उत्पादन बढाउनुपर्ने धेरै आवश्यकता छ । परन्तु, यहाँको सीमित खेतीयोग्य भूमिको सदुपयोग गर्न नसकिएकाले उक्त आवश्यकता परिपूर्ति गर्न कठिन भएको छ । आज जलवायु परिवर्तनको कारण विश्वका अन्य देश जस्तै नेपालमा पनि विभिन्न बाली उत्पादन गर्न सकिने प्रकृतिको क्षमतामा हास आएको छ । यसको सुधारका लागि विद्यमान कृषि प्रणालीमा परिवर्तन गर्न आवश्यक भए पनि त्यस्तो गर्न सकिएको छैन ।

विश्वमा जलवायु परिवर्तनको कारण कतै अतिवृष्टि र कतै अनावृष्टि हुनु, केही खेतीयोग्य जग्गा बाँधो मात्र नराखी खेडीकरण गर्नु, धेरै जसो खेतीयोग्य जग्गामा उन्नत बिउबिजन, मल, कीटनाशक औषधी र सिचाइको कमी हुनु, युवामा कृषिप्रतिको अनाकर्षण बढ्दै जानु आदि कारणले कृषि क्षेत्र संवेदनशील बनेको छ । यति मात्र नभई बढ्दो बसाइँसराइको कारण कृषि कर्ममा आवश्यक जनशक्तिको कमी भई कृषि उत्पादनमा नकारात्मक प्रभाव परेको छ ।

कृषि विकासबिना यहाँको चोटीर्ष विकास सम्भव छैन । पहिलो पञ्चवर्षीय योजनादेखि नै यहाँको कृषि विकासमा विशेष जोड दिन थालिएको हो । यहाँको कृषि विकासका लागि प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिक प्रणाली कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ । जसको सहयोग तथा अनुदान प्रवाहद्वारा निम्न वर्गीय कृषकको आर्थिक अवस्था सुधार्ने, उन्नत बिउ तथा विरूवाको प्रयोग अभिवृद्धि गर्ने, मुख्य बाली तथा वस्तुको उत्पादन एवं उत्पादकत्व अभिवृद्धि गर्ने लक्ष्य छ ।

कृषि विकासका लागि दिँदै आएका सहयोग तथा अनुदानको पुनरवलोकन गरी राष्ट्रिय कृषिक्षेत्र संरक्षण तथा सहूलियत नीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्न आवश्यक छ । यसका लागि कृषि क्षेत्रको वर्गीकरण गरी विपन्न सीमान्तकृत र महिला कृषकलाई थप सहयोग तथा अनुदानको व्यवस्था गर्न उतिकै जरुरी छ । विभिन्न जिल्लामा रहेका सहकारी संस्थालाई कृषि उत्पादन, भण्डारण, प्रशोधन, बजारीकरण र आपूर्तिको जिम्मा दिई भविष्यमा यहाँको कृषि क्षेत्रको उल्लेखनीय विकास गर्न नितान्त आवश्यक छ ।

आज सुन्दर पहिरनले व्यक्तित्वमा निखारता ल्याउनेछ। जोशजगिर र हिम्मत पनि कला र गलाको प्रभाव बढ्नेछ। वैदेशिक कार्य पनि अधि बढ्नेछ। सामाजिक क्षेत्रमा सफलता भिन्नेछ। गरीबका कामबाट पैसाई फाइदा पर्न सक्छ।